

ПСИХОКУЛЬТУРА СУСПІЛЬСТВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті розкриваються особливості формування психокультури суспільства та її вплив на становлення особистості.

Вступ

Особистість — соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин.

Поняття “особистість” характеризує суспільну сутність людини, пов’язану із засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства [9].

Особистість не може жити й розвиватися поза суспільством. Суспільство впливає на всі сторони її життя. Воно є джерелом нових знань, звичаїв, традицій, цінностей. Дає усі необхідні вміння та навички для розвитку таких важливих аспектів особистості, як духовність, психокультура. Психокультура особистості не може розвиватися поза суспільством, а відтак - поза психокультурою суспільства. Кожне суспільство є власником своєї особливої культури, що в свою чергу робить особливою і психокультуру суспільства. Тому, формуючись протягом життя, людина, особистість вибирає в себе аспекти психокультури суспільства, в якому вона живе. Актуальним є вивчення впливу психокультури суспільства на становлення особистості. Важливим є те, як формується особистість, її психокультура через призму психокультури соціуму.

Постановка завдання

Метою статті є розгляд впливу психокультури суспільства на становлення особистості. Актуальним є вивчення ролі психокультури суспільства у становленні особистості, у формуванні її духовності та власної психокультури, оскільки психокультура соціуму сприяє засвоєнню традицій та звичок, моральних та етичних цінностей, що притаманні даному суспільству. Тому ми звернемо увагу на особливості впливу соціуму, його психокультури на становлення особистості, на розвиток її духовності, співіснування духовного життя суспільства й психокультури суспільства та їх взаємовпливів на особистість.

Аналіз досліджень та публікацій

Людина як індивідуальний феномен, як особистість завжди була у центрі уваги. Особливо вивченням особистості почали цікавитися в епоху Відродження. У ХХ столітті вивчення особистості, розвитку індивіда, духовно – ціннісної цілісності особистості пов’язане з загостренням глобальних проблем. Це питання цікавило багатьох науковців. М.М.Бахтін, Е.Дюркгейм, Д. Юм, З. Фрейд, К. Юнг, А.Сміт, Ж.Ж. Руссо, І.Кант, І.Г. Фіхте, Дж. С. Мілль, А.І. Герцен та багато інших займалися вивченням особистості.

Психокультура особистості є для науки досить новим поняттям (вперше згадується в роботах А.А.

Бодальова і Н.І. Обозова у 80 - ті роки минулого століття). У даний час існує декілька підходів щодо дослідження цієї проблематики.

Так, І.В. Мотков розуміє психологічну культуру особистості як сукупність культурно-психологічних прагнень особистості і відповідних умінь; В.В. Семікін розглядає її як наступний рівень розвитку психологічно компетентної особистості, освоєння якого передбачає прийняття гуманістичних цінностей [11, 131].

Відповідно до Т.Е. Єгорової, психологічна культура особистості може розглядатися як онтологічний спосіб буття людини на соціокультурному і природному світі, заснований на баченні єдності себе зі світом і реалізації суб’єкт - суб’єктних відносин [4,97]. Психокультура соціуму - це характерні для даного етносу уявлення про психіку, форми регулювання й розвитку психіки. У сферу психокультури входять рівень і форми розвитку психологічної компетенції, рівень практичного використання уявлень про психіку, технологія формування психічних якостей у різних сферах психіки. Психокультура суспільства здійснює вплив і входить як важлива складова в систему цінностей даного етносу, в етнічну свідомість і самосвідомість, в картину світу даної культури.

Тому важливим для подальшого розгляду є саме вплив психокультури соціуму на становлення особистості.

Основна частина

Поняття «особистість» має сенс лише в системі суспільного взаємовизнання, лише там, де можна говорити про соціальну роль і сукупність ролей. При цьому воно передбачає не своєрідність і різноманіття останніх, а перш за все специфічне розуміння індивідом своєї ролі, внутрішнє відношення до неї, вільного й зацікавленого (або навпаки - вимушене й формальне) її виконання.

Російський філософ П.І. Новгородцев стверджував: «Особистість є початок безумовний... але є й суспільство, яке їй протиставляється, адже це інші особистості, які можуть бути не засобами, а лише цілями для даної особистості. Якщо я є особистістю і прагну до безумовного морального значення, я повинен і в інших особистостях визнати таку ж безумовну цінність. Я не можу бачити в суспільстві, тобто в інших особистостях, лише засоби для моїх цілей, я повинен визнати за ними значення таких самих моральних цінностей, які вони, тобто суспільство, мають визнати за мною» [8,198].

Становлення окремої людини нерозривне пов’язано з її життям у суспільстві, залежить від спільної діяльності людей по створенню необхідних для життя матеріальних благ, суспільних відносин, що виникають у процесі життєдіяльності. Буття

людини є суспільним, воно характеризує матеріальне життя людей, спосіб і умови виробництва матеріальних благ. На певному етапі розвитку ці процеси одержують осмислення, з'являється духовне життя суспільства, суспільна свідомість.

Суспільна свідомість—найважливіший компонент духовного життя суспільства, її ідеальна основа, вся сукупність ідей, поглядів, теорій, бажань, настроїв соціальних спільностей людей на певному етапі історичного розвитку, що відображає їх суспільне буття. Оскільки процес життя багатограний, то й суспільна свідомість змінюється, розвивається. Вона нерозривно пов'язана зі свідомістю окремого індивіда або з індивідуальною свідомістю. Свідомість не дається людині від народження. Вона формується у суспільстві. Свідомість це продукт суспільно – історичного розвитку людства.

Специфічним феноменом є групова свідомість. Група — це певна діяльна сукупність індивідів, об'єднаних спільними справами та інтересами, мають у ряді відносин загальну картину світу. Група – обмежена у розмірах спільність людей, що виділяється з соціальної цілісності на основі певних ознак. Подібна спільність характеризується груповою свідомістю. У групі здійснюються складні взаємостосунки між індивідами. Свідомість, що асоціюється в процесі спілкування людини, є результатом вибіркової інтеграції дій на мозок індивіда зовнішнього (навколишні предмети, інші люди) і внутрішнього середовища. У процесі спілкування людей відбувається сумісне сприйняття ними зовнішнього об'єкту або ситуації, сприйняття власних рухів, дій і власних станів. Єдність змісту і форм діяльності породжує спільність рис групи, тобто “групової свідомості”. Такими рисами можна вважати групові інтереси, потреби, норми, цінності, цілі.

У багатьох випадках індивід орієнтується на певні еталони поведінки, що сформувалися під впливом суми попередніх соціальних контактів, характерних для даної групи. Чим більше площа перетину еталонів кожного члена групи з еталонами інших індивідів, тим більша ймовірність появи у кожного члена групи в єдиному акті спілкування однакового сприйняття і мислення. Кожний член суспільства, групи формує своє уявлення про світ, “картину світу”, яка поступово наповнюється значенням в процесі спілкування. Усвідомлення тієї або іншої мети, ідеї, питання окремим членом колективу поглиблюється саме тому, що людина бачить у синхронних переживаннях оточуючих її людей подібне своєму переживання. Виголошена і схвалена іншими людьми ідея перетворюється на переконання й орієнтує на активну дію. Якщо ідея приймається великими групами, вона стає “суспільною ідеєю”, включається в суспільну свідомість, опановує маси. Найцінніші моменти духовної діяльності суспільства входять до фонду культури, “своєрідну пам'ять” суспільства.

Цінності особистості утворюють систему її ціннісних орієнтацій, тобто сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури

особистості, що є для неї особливо значимими. Ці ціннісні орієнтації і утворюють певну основу свідомості й поведінки людини та безпосередньо впливають на її розвиток. Конкретна система цінностей є регулятором розвитку особистості. Вони слугують критерієм норм і правил поведінки людини, під час засвоєння яких відбувається її соціалізація. Соціалізація особистості включає засвоєння соціального досвіду й соціальну активність людини. У цьому сенсі вона збігається з розвитком особистості. Ідеали, норми, засоби і цілі, що виступають як цінності особистості утворюють систему її ціннісних орієнтацій, стрижень її свідомості та є імпульсом її дій і вчинків. Кант писав, що людина – це самоцінність, абсолютна цінність.

Формування особистості — це процес соціального розвитку людини, становлення її як суб'єкта діяльності, члена суспільства, громадянина. Відбувається цей процес завдяки засвоєнню гуманітарних дисциплін, виховному впливу сім'ї, школи, суспільства, взаємодії з мистецькими явищами, здатності людини пристосовуватися до зовнішнього оточення, участі у громадському житті, свідомій її підготовці до самостійного дорослого життя. Цілеспрямоване формування особистості здійснюється в соціальній системі шляхом виховання [9].

Для розуміння суспільних впливів на формування свідомості людини необхідно знати, що таке духовна культура, тому що саме через призму духовної культури суспільства формується психокультура особистості.

Духовна культура – це суб'єктивні аспекти життя, ідеї, установки, цінності та способи поведінки, що орієнтуються на них (А. Кребер, К.Клакхон).

Духовне життя суспільства — це надзвичайно широке поняття, що включає в себе багатогранні процеси, явища, пов'язані з духовною сферою життєдіяльності людей; сукупність ідей, поглядів, почуттів, уявлень людей, процес їх виробництва, розповсюдження, перетворення суспільних, індивідуальних ідей у внутрішній світ людини.

Тільки будучи часткою, ланкою духовного культури суспільства особистість формується й розвивається. Насамперед людина - духовна сутність, одягнена у плоть [5,447].

Завдяки тому, що у своєму філогенетичному розвитку людина досягла найвищих сходинок, тільки у неї виникають духовні потреби. Необхідність мати сенс життя - духовна потреба. У духовних потребах людина має можливість для розвитку духу. Любов, справедливість, милосердя і мудрість - якості, що у своїй єдності є також духовною потребою.

Духовність – це багатогранне явище, і його можна трактувати по - різному. Н.А. Бердяєв вважав, що раціональне визначення духовного неможливе, - це безнадійна робота для розуму; про духовне не можна виробити поняття, але можна лише уловити ознаки. Духовне на Землі виражається в любові, доброті, співчутті, справедливості, творчості, свободі.

Духовні цінності – це своєрідний духовний капітал людства, накопичений за тисячоліття, який

не тільки не знецінюється, але й як правило, зростає.

Ціннісні установки, уявлення, думки (оцінки) складають необхідний елемент людської життєдіяльності. Оскільки людська діяльність і всі відносини знаходяться в постійному розвитку, є діалектичні, відбувається безперервний процес переоцінки цінностей; людина вічно спрямована до пошуку абсолютних цінностей. Усе це часто називають "роботою душі", духовним життям людини. Спрямованість людини до абсолютних, неминучих цінностей – це пошук нею такого ідеалу, який міг би стати інтегрованою цінністю [1,58].

Отже, духовна культура суспільства, саме суспільство, його особливості, ті функції, що воно несе в собі, – все це впливає на розвиток особистості. А культурно – історичні традиції, звичаї, пам'ять народу, етнічні особливості психіки, економічний устрій та економічний статус, географічні та екологічні фактори, морально – етичні цінності – все це формує особливу психокультуру певного соціуму. На психокультуру особистості також впливають такі складові психокультури соціуму, як загальний рівень культури, знання про психіку, стиль життя, характер трудової діяльності, риси мікросоціуму, до якого належить людина і багато інших.

Психокультура соціуму й людина, людська психіка взаємопов'язані. У певний час, на зорі нашого розвитку, людська психіка почала продукувати та створювати культуру, пізніше культура почала зворотньо впливати на особистість. У певний час кожна конкретна людина перестала бути «незалежною» від суспільства, від психокультури соціуму, перестала її самостійно будувати. Людина стала її частиною, і тільки у сукупності з іншими особистостями може її змінювати. З кожним століттям «суспільство» все більше набирало сили, формувалася певна, особлива психокультура, яка врешті решт набула визначного значення у становленні особистості. На даний час людина не може жити поза суспільством, крім того, їй дуже важко жити поза «своїм суспільством». Оскільки власний соціум, починаючи від мікросоціуму до макросоціуму, впливає на особистість. Неможливо зараз уявити становлення особистості незалежно від впливу психокультури соціуму, оскільки психокультура суспільства – це надбання багатьох поколінь.

Філо – і онтогенетичне значення культури виражають її у зв'язку з психікою і тілом людини. Без людини культури не існує – так само як неможливе існування людини без культури [7].

За Л.Д. Деміної і колегами психологічна культура особистості розуміється як функціональна система, що забезпечує інформованість людини про закони психічної діяльності.

Можна сказати, що так само функціонує психокультура суспільства – тобто вона забезпечує інформацією особистість.

У її складі виділяються ціннісно-смысловий, когнітивний, рефлексивно - оціночний, інтерактивний, творчий компоненти, а також соціальний і емоційний інтелект. Структура

психологічної культури трансформується в різних умовах буття особистості, забезпечуючи її соціальну адаптацію і розвиток.

Дослідження (Н.А. Лужбіна, 2003; Т.В. Маняніна, 2010), що існують на даний момент, дозволяють припустити, що соціальний і емоційний інтелект можуть забезпечувати освоєння особистістю культурно-психологічних взірців і, тим самим, розвиток компонентів психологічної культури особистості. Соціальний та емоційний інтелект могли розвиватися тільки в умовах «тиску» суспільства, що надає певної спрямованості формуванню власної психокультури, що буде мати багато особливостей тієї культури в якій живе та розвивається особистість.

У наш час цінується освіченість, обізнаність, ерудованість. Для того, щоб вижити в умовах конкурентного світу, люди намагаються розвивати свій інтелект. Засмічуючи голову зовнішньою інформацією, здебільшого, люди забувають зазирнути в середину себе. В.А.Сухомлинський писав: "Дивно й незрозуміло, школяр вивчає і дізнається багато що про зорі, морські глибини, про далекі галактики й елементарні частини, про державний устрій Давнього Єгипту і Вавілонії, але не вивчає і нічого не знає про те, що відбувається у нього в голові, коли він сприймає і пізнає навколишній світ, як виховати людську культуру в самому собі. Учень знає про побут древніх спартанців, але не знає, як поводитися в громадських місцях, як узгоджувати свої вчинки, бажання з інтересами інших людей" [12, 131].

Чи можна говорити про розвиток особистості? Звісно, але поряд із розвитком інтелектуальним і фізичним є ще одна сторона, про яку часто забувають, – це розвиток духовний, морально – етичний, психокультурний. Так, звичайно, про психологічну культуру людини можна говорити в контексті різних сфер життєдіяльності (професійної, особистої), з врахуванням ряду особливостей (національних, вікових). Професійна психологічна культура, наприклад, визначається специфікою тієї або іншої діяльності (вчителя, лікаря, менеджера, юриста), особливостями вирішуваних завдань. Таким чином можна виправдати більшу зацікавленість поглинанням великої кількості інформації та розвитку інтелектуальних здібностей, оскільки в умовах інформаційного суспільства це необхідно. Та чи не призведе це до однобічного розвитку?

У такому ракурсі базисна психологічна культура особистості визначається наявністю характеристик, параметрів, які в свою чергу визначають готовність ефективно вирішувати широке коло повсякденних завдань незалежно від особливостей вузьких, спеціальних видів діяльності, виконувати широкий спектр соціальних ролей безвідносно до конкретної професійної діяльності.

Психологічна культура включає як освіченість (навченість і вихованість) в сфері психології, так і основні параметри розвитку особистості. Це відповідає вихідному розумінню терміну "культура", прийнятому ще в Древній Греції. Причому, психологічна культура особистості не може

розглядатися поза контекстом тієї культури, в якій людина виросла, живе.

Вона містить в собі риси як загальнолюдської, так і національної, соціальної культури, "беручи" її надбання у просторі та часі. "Культура - це світова комора минулого всіх народів, і того саме минулого, яке входить у майбутнє і не забувається... Отже, культура - це справа зв'язку народів і кожного народу окремо з самим собою" [12, 132].

Отже, можна виділити такі компоненти психокультури суспільства, що впливатимуть на формування психокультури особистості: : норми, знання, значення, цінності, символи.

Культурні норми людини пов'язані з нормативністю соціальної поведінки, її ролевими функціями, соціальними очікуваннями. У той же час із засвоєнням норм пов'язана така спадщина психологічної культури, як марновірства, стереотипні погляди людей, що виявляються в свідомості, підсвідомості, поведінці.

Психологічні знання як результат процесу пізнання людьми самих себе, інших і як результат розвитку науки, виражені в уявленнях, поняттях, теоріях, можуть бути як науковими, так і буденними, як практичними, так і теоретичними.

Значення - культурний засіб поєднання зі світом за допомогою знаків. Значення виражаються в образах, умовних знаках, жестах і словах, в одязі.

Символи можуть бути об'єктом розгляду з точки зору різних форм прояву в психічній діяльності (казки, сновидіння, метафори), їх трактування, надання їм особливого сенсу і впливу на діяльність людини.

Цінності є одним із найбільш складних компонентів психокультури як в плані визначення, так і в плані їх привласнення дітям. Цінності співвідносяться не з істиною, а з уявленням про ідеал, бажаним, нормативним [6].

Отже, можна сказати, що психокультура суспільства має неабиякий вплив на становлення особистості, на її розвиток.

Висновок

Психологічна культура, як підкреслюють дослідники, — це уміння людини виділяти з явищ навколишнього середовища психологічну реальність, отримувати знання про неї, впливати за допомогою отриманого знання на своє внутрішнє життя і, відповідно, поведінку.

Можна сказати, що психологічно культурний той, хто може виділяти в собі та в інших людях психологічну реальність у вигляді думок, емоцій, сприймань; формувати знання про реальність і відповідно до цього управляти своєю поведінкою. Психокультура людини виявляється в її діяльності,

спілкуванні з іншими, в здатності до самоорганізації. Психокультура — один із найважливіших постійних елементів загальної культури людини, що формується і розвивається під суспільними впливами.

Психокультура суспільства - це своєрідний носій знань, морально — етичних принципів, цінностей, досвіду минулих поколінь, особливостей формування і створення норм та правил. Психокультура суспільства -це благодатний ґрунт для розвитку та становлення особистості. Особистість не може існувати поза суспільством. Власне суспільство накладає відбиток на особистість і спрямовує її розвиток. Але людина сама обирає свій шлях. Психокультура суспільства виступає в ролі «колиски» для ще несформованої особистості дитини. Тільки після довгих років навчання людина зможе розуміти й вирішувати, що вона залишає собі і приймає для подальшого розвитку, а що вона відпускає.

Від сформованої психокультури особистості залежить глибина усвідомлення людиною себе та процесів, що відбуваються у світі. Тільки така особистість здатна змінити світ на краще і вирішити ті проблеми, які існують зараз. Вивчення ролі психокультури суспільства у становленні особистості є важливим для подальших досліджень.

Список літератури

1. Андреева Г. М. Социальная психология. — М.: Гриф Минообр, 2006. — 363с.
2. Гуревич П.С. Философия культуры. М., 1994. - 314 с.
3. Демина Л.Д. Структурно-образующие компоненты психологической культуры преподавателя высшей школы РФ // Известия Алтайского государственного университета. — 2008. — № 2 (1).
4. Егорова Т.Е. Роль психологической культуры личности в саморегуляции тревожных состояний // Нижегородский медицинский журнал. — 2005.— № 4.
5. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред.. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина; Сост. Э.М. Коржева, Н.Ф. Наумова. - Политиздат, 1988.- 479 с.
6. Кузнецова Т.Ф., Межуев В.М., Шайтанов И.О. Культура: теории и проблемы. М., 1995. — 278с.
7. Марков Б.В. Философская антропология: очерки истории и теории. СПб., 1997. — 375с.
8. Новгородцев П.И. Об общественном идеале М., 1991 — 640с.
9. Очкань Галина. Виховання особистості // Зб. "Виховна робота в технікумах, коледжах"
10. Пришвин М. Собрание сочинений в 8 томах. Т.8. М., 1980. — 508с.
11. Семикин В.В. Психологическая культура в структуре личности и деятельности педагога // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. — Т.3. — 2003. — № 6.
12. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения. Т. 3. М., 1981. — 192с.

Я.И. Пономаренко

ПСИХОКУЛЬТУРА ОБЩЕСТВА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА СТАНОВЛЕНИЕ ЛИЧНОСТИ

В статье раскрываются особенности формирования психокультуры общества и ее влияние на становление личности.

J. Ponomarenko

SOCIETY'S PSYCHO-CULTURE AND ITS IMPACT UPON PERSONALITY'S DEVELOPMENT

The article describes features of the formation society's psycho-culture and its influence on the personality.